

Research Paper

Analyzing the Truth of the Sublime Dignity of Women in the Discourse of the Holy Quran and Atrat Taherin

Mohammad Sharifani¹, Mohammad Marefat^{2*}

1. Associate Professor, Department of Islamic Studies, Allameh university, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Tehran North Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2023/08/21

Revised: 2023/06/23

Accepted: 2022/10/25

Use your device to scan and read the article online

DOI:

[10.30495/jzvj.2023.31145.3922](https://doi.org/10.30495/jzvj.2023.31145.3922)

Keywords:

Woman's dignity, The truth of woman's dignity, position of woman, Quran discourse.

Abstract

Introduction: With the advent of Islam, a new discourse based on ethics, justice and human dignity, regardless of gender, color and race was proposed; Therefore, the Holy Prophet (PBUH) stated that the purpose of the mission was to complete moral duties. The main goal of this research is to recognize and explain the truth of the exalted dignity of women in the discourse of the Holy Quran and Atrat Taherin.

Methods: This research is of qualitative content analysis type and the required information is based on description and analysis, and its content is collected in the form of semi-structured interviews, library and internet resources about the discourse of the Quran and the hadiths of the Prophet (pbuh) in the field of women and family.

Findings: In the era known as modern ignorance, it is necessary to take an important step in advancing the high goals of Islam by accurately introducing and explaining the truth of the position of women. The results showed that the concrete examples of the exalted dignity of women in Islamic thought are: the equality of men and women in character and respect, the manifestation of the lack of need and the necessity of receiving living expenses, the sustainer and protector of the life of mankind, the equality of men and women in the obligation to study science, honoring social affairs. Woman, protection of women's rights, remover of mental unrest, ornament and beautifier of life, full of emotions and feelings, the capacity to answer prayers and accept intercession, the factor of movement in the path of happiness and construction, the non-contradiction of the position of a prophet with having a wife, the identity of a woman with Man in protection from deviations and defects, sameness of woman with man in the principle of creation and non-superiority of men over women.

Citation: Sharifani M, Marefat M. Analyzing the truth of the sublime dignity of women In the discourse of the Holy Quran and Atrat Taherin. Quarterly Journal of Women and Society. 2021; 12 (46): 105-118.

*Corresponding author: Mohammad Marefat

Address: Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Tehran North Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Tell: 09123518643

Email: m.marefat@iau-tnb.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

In this article, the truth of the status and dignity of women in the discourse and thought of the Holy Quran and Atrat Taherin (a.s.) has been investigated and analyzed. The main purpose of this article is to clear the ambiguities and explain some aspects of Islamic thought about the position of women. With the advent of Islam, a new discourse based on ethics was raised; Therefore, the Holy Prophet (PBUH) stated that the purpose of the mission was to complete moral duties. The religion of Islam has not been strict in any field and subject, and in all conditions and situations, it has set the interests of the individual and the community as a criterion; But various events and social events throughout the history of Islam have plunged the position and dignity of women into an aura of ambiguity and left many unsaid and questions. Therefore, there have been attacks and doubts about the dignity and position of women since long ago, which have been criticized and investigated in various assemblies and circles. In this research, by analyzing the truth of the dignity of women in the discourse of the Holy Quran and Atrat Taherin (AS), we seek to answer these doubts and explain some aspects of Islamic thought.

Methods

This research is of qualitative content analysis type and the required information is based on description and analysis, and its content is collected in the form of semi-structured interviews, library and internet resources about the discourse of the Quran and the hadiths of the innocents (pbuh) in the field of women and family. The most important application of this content analysis is the description of women's characteristics in Islamic sources. Several features are emphasized in all definitions and features: 1. Psychological characteristics that include truth, systematicity, repeatability, quantity and validity; 2. describing the text as well as inferring and reasoning about the research findings; 3. Including the subject under investigation on

obvious and obvious content, communication and social realities. In addition to illustrating what is, the reasons why and how the truth of the dignity and exalted position of women and its dimensions have been explained. To explain and justify the reasons, we have used a strong argumentative support, which is provided by searching the literature and theoretical topics of the research and compiling the existing propositions and general propositions about it, which have been compiled in the discussions related to the records and theoretical topics of the research. From a logical point of view, we have connected the details related to the issue of women's dignity with the related general propositions and drawn conclusions.

Findings

In the era known as modern ignorance, it is necessary to take an important step in advancing the high goals of Islam by accurately introducing and explaining the truth of the position of women. The results showed that the concrete examples of the exalted dignity of women in Islamic thought are: the equality of men and women in character and respect, the manifestation of the lack of need and the necessity of receiving living expenses, the sustainer and protector of the life of mankind, the equality of men and women in the obligation to study science, honoring social affairs. Woman, protection of women's rights, remover of mental unrest, ornament and beautifier of life, full of emotions and feelings, the capacity to answer prayers and accept intercession, the factor of movement in the path of happiness and construction, the non-contradiction of the position of a prophet with having a wife, the identity of a woman with Man in protection from deviations and defects, sameness of woman with man in the principle of creation and non-superiority of men over women.

Discussion and Conclusion

What we conclude from this research is that in the era known as modern ignorance, it is necessary to take an important step in advancing the high goals of Islam by

accurately introducing and explaining the truth of the position of women. Because Islam is a religion that gives dignity and human rights to women, and the Prophet of Islam (PBUH) stated that the purpose of becoming a messenger is to complete moral duties. Therefore, with the advent of Islam, a new discourse based on ethics, justice and human dignity, regardless of gender, color and race, was proposed. The dignity of women in Islam was considered and exalted from various aspects including political, legal, social, religious, historical and jurisprudence; With this valuable discourse, Islam was able to change the public mind of the Jahili Arabs in various dimensions towards women, and inappropriate behaviors towards the female sex, including burying girls alive, were severely criticized by Islam. A woman shares with a man in all religious orders and social rights, and in all matters - such as defending rights, inheritance, trading, earning, education and upbringing - that men have independence, women are also independent; except in cases that are against the requirements of a woman's nature; Therefore, it should be said to those people, especially Westerners, who have created many doubts about the status of women in Islam with extensive propaganda attacks: Islam sees women as an important issue of life and a complement to human life in social issues. , morally and legally, and considered him as an effective member of the society. In practice, the aforementioned statistical tables are indicative of this fact. Also, from the findings of this research, there are concrete examples of the exalted dignity of women in Islamic thought, which are: the equality of men and women in character and respect, the manifestation of needlessness and the need to receive the expenses of life, the sustainer and protector of the life of mankind, the equality of men and women in the obligation of education. Science, respect for women's social affairs, protection of women's rights, remover of mental disturbances, adornment and beautification of life, full of emotions and feelings, capacity to answer prayers and accept intercession, the factor of movement in the path of happiness and construction,

not contradicting the position of a prophet with having Woman, equality of women with men in protection of deviations and defects, equality of women with men in the principle of creation and non-superiority of men over women.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

All participants in the study participated in the study by filling out a consent form, and the researchers assured them that the results of the research were confidential.

Funding

All financial resources and costs for research and publication of the article have been paid by the authors and no financial support has been received.

Authors' contributions

The first author is Associate Professor at the Allameh university of Tehran; the second author is corresponding author and Assistant Professor at the Islamic Azad University of Tehran North Branch.

Conflicts of interest

This research is not in conflict with personal or organizational interests.

مقاله پژوهشی

تحلیل حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم و عترت طاهرین

محمد شریفانی^۱، محمد معرفت^{۲*}

۱. دانشیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه علامه، تهران، ایران

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران

چکیده

هدف: در این مقاله، حقیقت مقام و منزلت زن در گفتمان و اندیشه قرآن کریم و عترت طاهرین (ع) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. هدف اصلی این مقاله، رفع ابهامات و تبیین برخی از زوایای اندیشه اسلامی درباره جایگاه زن است. با ظهور اسلام، گفتمانی جدید بر مبنای اخلاق مطرح شد؛ از همین رو پیامبر اکرم (ص) هدف از بعثت را تکمیل مکارم اخلاقی بیان کرد.

روش: روش تحقیق این پژوهش توصیفی و تحلیلی، و مطالب آن به صورت کتابخانه‌ای و با استفاده از منابع اینترنتی جمع‌آوری شده است.

یافته‌ها: برابری زن و مرد در شخصیت و احترام، تجلیگاه بی‌نیازی زن و ضرورت دریافت مخارج زندگی، تداوم بخشی و حفظ حیات نوع بشر، تساوی زن و مرد در وجوب تحصیل علم، تکریم شئون اجتماعی زن، حمایت از حقوق زنان، زایل کننده ناآرامی‌های روانی، زینت و زیباکننده زندگی، سرشار بودن زن از عاطفه و احساسات، ظرفیت استجاب دعا بانوان و پذیرش شفاعت، عامل حرکت در مسیر خوشبختی و سازندگی، عدم منافات مقام پیامبری با داشتن زن، همسانی زن با مرد در محافظت از انحرافات و عیوب، همگونی زن با مرد در اصل خلقت و عدم برتری مردان بر زنان، از نمونه‌های عینی منزلت متعالی مقام و بزرگداشت زن در اندیشه اسلامی به‌شمار می‌روند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۰۴/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

[10.30495/jzv.2023.31145.3922](https://doi.org/10.30495/jzv.2023.31145.3922)

واژه‌های کلیدی:

منزلت زن، حقیقت منزلت زن، جایگاه زن، گفتمان قرآن

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسئول: محمد معرفت

نشانی: استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران

تلفن: ۰۹۱۲۳۵۱۸۶۴۳

پست الکترونیکی: m.marefat@iau-tnb.ac.ir

مقدمه

با ظهور اسلام، گفتمانی جدید بر مبنای اخلاق، عدالت و کرامت انسانی، فارغ از جنسیت، رنگ و نژاد مطرح شد؛ از همین رو پیامبر اکرم (ص) هدف از بعثت را تکمیل مکارم اخلاقی بیان کرد. بر اساس آیه «يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ»^۱ دین مبین اسلام در هیچ زمینه موضوعی سختگیری نکرده و در همه شرایط و موقعیتها مصالح فرد و اجتماع را ملاک قرار داده است؛ اما وقایع و حوادث اجتماعی گوناگون در طول تاریخ اسلام، مقام و منزلت زنان را در حاله‌ای از ابهام فرو برده و ناگفته‌ها و سؤالات بسیاری بر جای گذاشته است؛ از این رو از قدیم‌الایام هجمه‌ها و شبهاتی پیرامون منزلت و جایگاه زنان مطرح بوده که در مجالس و محافل مختلف مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. زن، جنس مایه‌دین انسان، مقابل مرد و رجل است (۱). در این مقاله، از واژه‌های «إمرأة»، «أنثی»، «نساء»، «مؤمنه»، «زوجه»، «همسر» و مشتقات آن‌ها استفاده شده است و حقیقت مقام و منزلت زن در گفتمان و اندیشه قرآن کریم و عترت طاهربین (ع) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. منزلت نیز به معنای مرتبت، مقام، رتبه، حرمت، احترام، جایگاه، قدر، ارج، شأن، اعتبار و بزرگی بکار رفته است (۲).

در اسلام، زن علاوه بر مسئولیت اداره خانه و تربیت فرزندان که از مهم‌ترین وظایف او است، در بسیاری از مسؤولیت‌های اجتماعی با مردان شریک است و انجام این وظیفه به ناچار او را از حصار خانه به صحنه‌های اجتماعی می‌کشاند، که این نه تنها با حفظ حجاب و عفاف که از وظایف دیگر او است منافات ندارد، بلکه او را در بهتر انجام دادن مسؤولیت‌های اجتماعی و سلامت روانی‌اش یاری می‌کند (۳). حضرت صدیقه طاهره، فاطمه زهرا (س)، پس از درگذشت پدر عالی قدرش، حضرت محمد بن عبدالله (ص)، و تصاحب مقام خلافت و غضب فدک توسط غاصبان، مسؤولیت مهم و سنگینی را برعهده داشت. ایشان نتوانست در برابر بدعهدی و بدعت جامعه آن روز خاموش باشد؛ بلکه برای دفاع از حریم ولایت و امامت، یار و یاور همسرش امیرمؤمنان علی بن ابی‌طالب (ع) بود. او برای گرفتن حق خود با عفاف و حجاب کامل وارد مسجد شد و برای مهاجران و انصار خطبه خواند (۴).

ممکن است این سؤال پیش آید که منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم و عترت طاهربین (ع) چگونه است و حقیقت آن کدام است و چرا؟ در این پژوهش، با تحلیل حقیقت منزلت و جایگاه زن در اندیشه اسلامی، به روش توصیفی و تحلیلی، و جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و استفاده از منابع اینترنتی، در پی پاسخ به این سؤال‌ها و شبهات مرتبط و تبیین برخی از زوایای اندیشه اسلامی هستیم.

پیشینه پژوهش

از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه می‌توان به آثاری همچون «نظام حقوق زن در اسلام» شهید مرتضی مطهری، «زن در آئینه جلال

۱. بقره (۲)، ۱۸۵: «خداوند برای شما آسانی می‌خواهد و برای شما دشواری نمی‌خواهد».

و جمال» آیت الله عبدالله جوادی آملی و «حقوق زن در اسلام و اروپا» سیدحسن صدر اشاره کرد. مقتضیات دوران ما ایجاب می‌کند که بسیاری از مسائل دوباره مورد بررسی، ارزیابی و تحلیل قرار گیرد و به ارزیابی‌های پیشین بسنده نشود. امتیاز این پژوهش در دو خصوصیت است؛ حل مسائل کلان نظام اسلامی بر مبنای فقهت جامع اسلامی مبتنی بر اندیشه قرآن و عترت (ع)، و استفاده از ظرفیت‌های اقتضایی آموزه‌های اسلامی برای استنباط نظامات اجتماعی به عنوان احکام اولیه.

اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش شناخت و تبیین حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم و عترت طاهربین است. در راستای هدف اصلی، اهداف فرعی زیر نیز مطرح است:

۱. شناخت و تبیین حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم.
۲. شناخت و تبیین حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان عترت طاهربین.
۳. رفع ابهامات و تبیین برخی از زوایای اندیشه اسلامی درباره جایگاه زن.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین گفتمان قرآن کریم و عترت طاهربین و منزلت متعالی زن ارتباط قابل توجهی وجود دارد. فرضیه‌های فرعی:

۱. بین گفتمان قرآن و مبانی اخلاقی و کرامت انسانی رابطه معناداری فارغ از جنسیت وجود دارد.
۲. کرامت زنان در گفتمان عترت طاهربین، در مقایسه با تفکر غرب‌گرایانه، از جنبه‌های مختلف مورد توجه قرار دارد.
۳. در اندیشه اسلامی به شکل قابل توجهی نمونه‌های عینی در خصوص منزلت متعالی زن وجود دارد.

روش پژوهش

این تحقیق از نوع تحلیل محتوای کیفی است و اطلاعات مورد نیاز بر پایه توصیف و تحلیل، و مطالب آن به صورت مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، کتابخانه‌ای و استفاده از منابع اینترنتی درباره گفتمان قرآن و احادیث معصومان (ع) در حوزه زنان و خانواده گردآوری شده است. مهم‌ترین کاربرد این تحلیل محتوا، توصیف ویژگی‌های زن در منابع اسلامی است. در همه تعاریف و ویژگی‌ها بر چند ویژگی تأکید شده است: ۱. ویژگی‌های روان‌شناختی که شامل حقیقت، نظام‌مندی، تکرارپذیری، کمیت و اعتبار است؛ ۲. توصیف متن و نیز استنباط و استدلال درباره یافته‌های پژوهش؛ ۳. شامل بودن موضوع مورد بررسی بر محتوای بارز و آشکار، ارتباطات و واقعیت‌های اجتماعی.

افزون بر بر تصویرسازی، آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چرایی و چگونگی حقیقت منزلت و جایگاه متعالی زن و ابعاد آن پرداخته شده

در سایه تکالیفی که بر مرد نهاده حفظ کرده است؛ از جمله این که در غیاب شوهر درستکار بوده و درصدد جلب خشنودی او باشند، اموال و عرض او را از خیانت اجنبی حفظ کنند و اسرار خانواده را پنهان دارند (۷).

پرداخت نفقه زن بر اساس قانون مدنی، یعنی بر طرف کردن نیازهای مادی مورد نیاز معیشت زن به صورت آبرومندانه، متعارف و متناسب با شأن و منزلت زن از قبیل مسکن، لباس، غذا، وسایل منزل و هزینه‌های درمانی و بهداشتی، حتی بهره‌گیری از نوکر و کلفت در صورت عادت زن به داشتن نوکر و کلفت یا احتیاج او به دلیل بیماری یا نقص عضو (۸).

اسلام به مرد حق نداده که زن را در خدمت خود داشته باشد و حاصل زحمت، کار و ثروتی را که زن تولید می‌کند مال خود بداند؛ بلکه به زن حق داده تحصیل ثروت کند و مالک شود. به مرد حق نداده در ثروتی که مال زن است تصرف کند؛ در عین حال، بر مرد لازم دانسته که درآمد خانواده را تأمین کند، هزینه‌های زن و فرزندان را بپردازد.

در واقع، اسلام در قواعد خود همواره این قانون را مراعات کرده که مرد تجلیگاه نیاز و احتیاج و زن تجلیگاه بی‌نیازی باشد. اسلام مرد را خریدار و زن را صاحب کالا می‌داند. از نظر اسلام در زندگی مشترک زن و مرد، مرد باید خود را بهره‌گیر بداند و هزینه این کار را بپردازد. دلیل دیگر برای وجوب نفقه زن بر مرد، رنج و زحمات طاقت‌فرسای تولید نسل از لحاظ طبیعت است که برعهده زن می‌باشد. این زن است که باید عادت ماهانه را برعهده بگیرد، دشواری دوران بارداری را تحمل کند، سختی زایمان و عوارض آن را متحمل شود، نوزاد را شیر دهد و پرستاری و مراقبت نماید.

تداوم‌بخشی و حافظ حیات نوع بشر

در آیه ۲۲۳ سوره بقره چنین آمده است: «تَسَاوُكُمُ حَرْثٌ لَّكُمْ فَاتَوُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ»^۳ در این آیه، با تشبیه زن به مزرعه و کشتزار، اشاره زیبایی به هدف نهایی آمیزش شده و ضرورت وجود زن را نیز در اجتماع انسانی نشان داده است؛ با این بیان که زن، تنها وسیله اطفای شهوت و هوس‌رانی مردان نیست؛ بلکه موهبتی است برای تداوم و حفظ حیات نوع بشر؛ چراکه بذر انسان را درون خویش پرورانده و بعد از چند ماه، شکوفه بیجه را به گلستان انسانیت هدیه می‌دهد؛ از این رو همان‌طور که بشریت، بدون مزرعه و کشتزار نابود می‌شود، بدون وجود زن نیز منقرض خواهد شد (۹).

نکات مهم در این آیه درباره جایگاه و منزلت زنان این است که زن مناسب همچون مزرعه مناسب است، و سلامت بذر، شرط تولید بهتر

می‌کنند؛ پس زنان درستکار، مطیع و فرمان‌بردارند، و به پاس آن که خداوند [حقوق آن‌ها را] حفظ کرده، آن‌ها هم [در غیاب شوهر، حقوق و اسرار و اموال او را] حفظ می‌کنند».

۳. بقره (۲)، ۲۲۳: «زنان شما، کشتزار شما هستید؛ پس، هر زمان که بخواهید، می‌توانید از کشتزار خود استفاده کنید، و [با نیت اکتفا به حلال در مقابل حرام و طلب فرزندان صالح از این عمل، ثوابی] برای خودتان پیش فرستید».

است. برای تبیین و توجیه دلایل، از تکیه‌گاه استدلالی محکم بهره برده‌ایم که این تکیه‌گاه از راه جست‌وجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم شده که در مباحث مربوط به سوابق و مباحث نظری پژوهش تدوین شده است. از نظر منطقی، جزئیات مربوط به مسأله منزلت زن را با گزاره‌های کلی مربوطه ارتباط داده، به نتیجه‌گیری پرداخته‌ایم.

یافته‌های پژوهش

برابری زن و مرد در شخصیت و احترام

خداوند متعال در آیه «يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بِشَرَاكِهِمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا»^۱ بعد از بیان مسأله انفاق، به اجر و پاداش انفاق‌کنندگان در قیامت اشاره کرده است؛ با این بیان که هم مردان و هم زنان مؤمنی که به این امر توجه کرده اند، در قیامت به‌سوی درجاتی از بهشت که خداوند برایشان تهیه نموده می‌شتابند؛ در حالی که هر لحظه یکی پس از دیگری درجات و جهات سعادت و مقامات قرب برایشان روشن می‌گردد تا جایی که دیگر نورشان به حد تمام و کمال می‌رسد (۵).

بر پایه این آیه، به‌خودی‌خود مردان هیچ‌گونه برتری نسبت به زنان ندارند؛ بلکه جایگاه زن و مرد در دریافت پاداش الهی و تکامل معنوی یکسان است (۶). قرآن به عنوان کتاب مقدس مسلمانان، زنان را مورد توجه ویژه قرار داده و در موضوع زنان و احکام آن‌ها محتوی مطالب زیادی است؛ در همین راستا، سوره «نساء» به شکل کاملاً تخصصی در موضوع زنان نازل شده است. سوره «مریم» نیز سوره دیگری از قرآن است که به نام یک زن نام‌گذاری شده است. به طور کلی، در ۱۹۶ آیه از قرآن کریم مستقیماً درباره زنان سخن به میان است. در حقیقت، اسلام دینی است که به زنان کرامت و حقوق انسانی داده است.

تجلیگاه بی‌نیازی و ضرورت دریافت مخارج زندگی

خداوند متعال در آیه «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ»^۲ بعد از بیان وظایف مرد در محیط خانواده، از جمله تعهد او در برابر زن و فرزندان، پرداخت مخارج زندگی، پرداخت مهریه و تأمین زندگی آبرومندانه، مراعات منزلت زن و نهایت احترام و حق‌شناسی در برابر زنان، این وظیفه را برای زنان ایجاب کرده که آنان نیز حقوق شوهران خود را حفظ کنند؛ همان‌گونه که خدا حقوق آنان را

۱. حدید (۵۷)، ۱۲: «در روزی که مردان و زنان باایمان را می‌بینی که نورشان پیش‌رو و در سمت راستشان به‌سرعت حرکت می‌کند، [و به آن‌ها می‌گویند]: امروز بر شما بشارت باد به باغ‌هایی از بهشت که نهرها زیر [درختان] آن جاری است؛ جاودانه در آن خواهید ماند! این همان رستگاری بزرگ است».

۲. نساء (۴)، ۳۴: «مردان، سرپرست و نگهبان زنانند؛ به دلیل این که خداوند برخی را بر برخی دیگر (مردان را بر زنان) [در نیروی فکری، روانی و جسمی] برتری بخشیده، و [نیز] به دلیل این که مردان از اموالشان [برای زنان] خرج

تکریم شئون اجتماعی زن

قرآن کریم در آیه «لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَ مَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَ عَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ»^۵ به بیان برخی احکام مربوط به طلاق پرداخته است؛ از جمله این که چنانچه زن و مرد بعد از عقد و پیش از عمل زناشویی، متوجه شوند که به جهاتی نمی‌توانند با هم زندگی کنند، بهتر است با طلاق از هم جدا شوند؛ چراکه در مراحل بعد کار مشکل‌تر خواهد شد. در این مواقع خداوند سبحان به مؤمنان سفارش کرده که به اندازه توانایی‌شان، این‌گونه زنان را از مال خود به گونه‌ای معمول و معروف بهره‌مند نمایند (۱۳).

کلمه «معروف» در عبارت «مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ»^۶ دلالت دارد بر این که در هدیه دادن باید مسائل عرفی و اجتماعی و جایگاه زن را مراعات نمود؛ از این رو تکریم شئون اجتماعی زن لازم است. نکته قابل توجه دیگر در این آیه این است که آینده زنان باید تأمین شود، و حتی طلاق زن باید در فضای خیرخواهی و نیکی باشد (۱۴)؛ چراکه تشریح احکام الهی، بر اساس حکمت است.

همچنین قرآن کریم در آیه «لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَ مَن قَدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ»^۷ به نفقه زن بعد از طلاق اشاره دارد که مردان توان‌گر وقتی همسر بچه‌دار خود را طلاق می‌دهند، باید در ایام عده و ایام شیرخواری کودکشان، به زندگی زن مطلقه و کودک خود توسعه دهند و چنانچه فقیر و تنگ‌دست بوده و قادر به توسعه زندگی آنان نیستند، باید هر قدر که می‌توانند از مالی که خداوند به آنان عطا کرده، به ایشان انفاق کنند (۱۵).

نکته قابل توجه این است که شرط نفقه، دوست‌داشتن همسر نیست؛ بلکه زن طلاق داده شده نیز تا مدتی واجب‌النفقه است (۱۶)؛ چراکه در گفتمان قرآن کریم شأن اجتماعی زن باید رعایت شود.

حمایت از حقوق زنان

سازید! توان‌گر به اندازه [توان] خود، و تنگ‌دست به اندازه [وسع] خود، هدیه‌ای شایسته [که مناسب حال دهنده و گیرنده باشد] بدهد! این کار بر نیکوکاران الزامی است».

۶. بقره (۲)، ۲۳۶: «هدیه‌ای شایسته [که مناسب حال دهنده و گیرنده باشد]».

۷. طلاق (۶۵)، ۷: «کسی که توان‌گر است، از دارایی خود هزینه کند، و کسی که تنگ‌دست است، از آنچه خدا به او داده خرج کند».

است؛ همان‌طور که بذر و خاک، در تولید محصول، تأثیر اساسی دارند، زن و مرد نیز در تداوم نسل آیندگان تأثیر بسزایی دارند؛ از این رو زن، نه مایه تاریکی است و نه کالا؛ بلکه او معمار آبادانی‌ها و سازنده تاریخ و تقدیم‌کننده هدیه‌های آخرتی است (۱۰).

تساوی زن و مرد در وجوب تحصیل علم

بر اساس آیه «هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَ الْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَ النُّورُ»^۱ اسلام «علم» را بینایی و نور، و «جهل» را کوری و تاریکی می‌داند، و همواره در آموزه‌های اسلامی تلاش شده با گسترش نور دانش، جهانیان از تاریکی جهل و نادانی در امان باشند؛ اما از آن‌جا که تعداد دانشمندان زن در تاریخ اسلام در مقایسه با مردها کمتر است، برخی گمان کرده‌اند در اسلام محدودیتی برای تحصیل زن‌ها وضع شده است؛ در حالی که دین مبین اسلام برای زن و مرد در تدبیر شئون زندگی تساوی قائل است؛ از این رو هر دو در رفع نیازمندی‌های زندگی و آنچه باعث ثبات زندگی بشری است مساوی‌اند.

تحصیل علم و کسب دانش نیز از احکامی است که زن و مرد در آن مشترکند و هرگز اسلام، جنسیت را مانع راه علم‌اندوزی نمی‌داند. زن در تمام احکام عبادی و حقوق اجتماعی با مرد شریک است و در همه امور - همچون دفاع از حقوق، ارث، معامله، کسب، تعلیم و تربیت - که مردان استقلال دارد زنان نیز مستقلند، مگر در مواردی که با مقتضای طبیعت زن مخالف باشد.

آیات و روایاتی که درباره تحصیل علم و دانش وارد شده، همانند جمله «يَا أَيُّهَا النَّاسُ»^۲ عمومی هستند و شامل زن‌ها نیز می‌شوند؛ برای مثال، در آیه «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»^۳ علم داشتن و نداشتن، مطلق آمده است؛ از این رو بدون تردید زنان را نیز دربرمی‌گیرد.

امام صادق (ع) در روایت «الْعِلْمُ أَصْلُ كُلِّ حَالٍ سَنِيٍّ وَ مُنْتَهَى كُلِّ مَنَزَلَةٍ رَفِيعَةٍ»^{۱۱}، ریشه هر بزرگی و تعالی و اوج هر منزلت رفیع را دانایی معرفی می‌نماید؛ سپس امام (ع) با یادآوری روایت پیامبر اکرم (ص) که فرمود «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ»^{۱۲} می‌فرماید: به دلیل همین منزلت بالای علم است که رسول اکرم (ص) فرمود: طلب کردن و به‌دست‌آوردن علم بر هر مرد و زن مسلمان واجب است».

رشد ۳۰ ساله زنان در جمعیت دانشجویی ایران در نمودار زیر نشان داده شده است.^۴

۱. رعد (۱۳)، ۱۶: «آیا نابینای جاهل و بینای عالم یکسانند؟ آیا تاریکی جهالت با نور علم و معرفت مساوی است؟».

۲. برای نمونه رک: مجادله (۵۸)، ۱۱.

۳. زمر (۳۹)، ۹: «آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟».

۴. www.khabaronline.ir/x5vgF

۵. بقره (۲)، ۲۳۶: «اگر زنان را قبل از نزدیکی یا تعیین مهر، [به‌علی] طلاق دهید، گناهی بر شما نیست؛ در این موقع، آن‌ها را [با هدیه‌ای مناسب] بهره‌مند

حضرت حوا(س) به یکی از آیات و مواهب خداوند بر بندگان اشاره کرده است، با این بیان که خداوند همه انسان‌ها را از یک تن آفرید؛ یعنی جفت‌های مردان مؤمن را از جنس خودشان آفرید تا از این طریق زوج در کنار زوجه خود آرامش و آسایش یابد (۲۲).

بر پایه این آیه، ازدواج و همسر، عامل آرامش روح و زندگی است و ناآرامی‌های روانی را برطرف می‌کند (۲۳). امیرمؤمنان علی(ع)، حضرت زهرا(س) را به عنوان بهترین همسری معرفی می‌کند که با آرامش و آسایشی که فراهم می‌نماید می‌توان خدا را اطاعت نمود. عبارت «نعم المؤمنون علی طاعة الله» (۲۴)، بسیار کوتاه، اما پر محتوا است که امام علی(ع) همسرش حضرت زهرا(س) را بهترین نمونه برای توفیق در این امر مهم دانسته است. این بانوی بزرگ اسلام با رفتار و منش اسلامی خویش توانست لیاقت و شایستگی خود را برای همسری امیرمؤمنان(ع) اثبات نماید؛ به همین دلیل، پیامبر اکرم(ص) ایشان را از شایسته‌ترین و برترین زنان عالم معرفی فرمود (۲۵).

در حقیقت، خداوند مَنان برای این‌که پیوند زن و مرد را بیشتر و بهتر کند و کانون خانواده را که بنیان اصلی سعادت آدمی است پایدار و مستحکم سازد، زن و مرد را نیازمند به هم قرار داده است. اگر از نظر مالی مرد را محل اتکای زن قرار داده، از نظر آرامش روحی و روانی زن را محل اتکای مرد قرار داده است. این دو نیاز مهم، آن‌ها را به همدیگر هماهنگ، همدل و همراه می‌کند.

زینت و زیباکننده زندگی

قرآن کریم در آیه «زین للناس حب الشهوات من النساء والبنین و القناطر المقتطرة من الذهب والفضة و الخيل المسومة و الانعام و الحرث ذلك متاع الحياة الدنيا و الله عنده حسن المئاب»^۴، به مذمت و سرزنش کفار و بیگانگانی پرداخته که محبت و علاقه به زینت‌ها و جلوه‌های دنیا، مانند زن و فرزند و مال و منال، اعماق قلب آنان را فرا گرفته و چنان فریفته آن‌ها شده که غرض از آفرینش خود را فراموش نموده و خود را بی‌نیاز از پروردگار پنداشته و در مقام انکار نعمت‌های او برآمده و از آخرت غافل مانده‌اند (۲۶).

با این‌که خداوند متعال در این آیه زینت بودن زن را پذیرفته است، اما این آیه در مقام انتقاد است؛ چراکه زینت بودن چیزی، با دلستگی به آن تفاوت دارد (۲۷). در این آیه، انتقاد از شیفتگی و دل بستگی شدید است که از آن به «حب الشهوات» تعبیر شده است.

۳. اعراف (۷)، ۱۸۹: «و است خدایی که همه شما را از یک انسان آفرید، و همسرش را نیز از جنس او پدید آورد، تا در کنار او آرام گیرد».

۴. آل عمران (۳)، ۱۴: «دوستی خواستی‌های مادی گوناگون [از قبیل زنان و فرزندان و اموال فراوان از طلا و نقره و اسب‌های ممتاز و دام‌ها و کشتزارها] در نظر مردم آراسته جلوه داده شده است، [تا در پرتو آن، آزمایش و تربیت شوند؛ ولی] این‌ها، [در صورتی که هدف نهایی آدمی را تشکیل دهند] سرمایه زندگی پست [مادی] است؛ در حالی که سرانجام نیک [زندگی والا و جاویدان] نزد خدا است».

در آیه «لا یحل لک النساء من بعد و لا ان تبدل بهن من أزواج و لو أعجبک حسنهن»^۱، بعد از بیان محدودیت‌هایی که برای همسران پیامبر(ص) ذکر شده، خداوند پیامبر اسلام(ص) را از هرگونه ازدواج مجدد یا تبدیل زنان موجود نهی کرد؛ با این بیان که برای حضرت محمد(ص) حلال و صلاح نبود که با زنان دیگری غیر از آنان ازدواج نمایند، یا این‌که این همسرانش را رها کرده و همسران دیگری به جای آنان انتخاب نمایند؛ هرچند زیبایی آنان باعث تعجبش گردد (۱۷).

بر اساس این آیه، خداوند سبحان مراقب کسانی است که به خاطر زیبایی، زنی را جایگزین همسر اول خود می‌نمایند (۱۸). به علاوه حق شناسی ایجاب می‌کند که بعد از وفاداری همسران پیامبر(ص) با او و ترجیح دادن زندگی ساده معنوی پیامبر اسلام(ص) بر هر چیز دیگر، خداوند برای حفظ مقام و منزلت آن‌ها چنین دستوری را به پیامبر اکرم(ص) بدهد (۱۹).

با این‌که در قرآن کریم، پیمان‌شکنان، قاتلان، کافران، منافقان، طرفداران طاغوت، ظالمان، مفسدان، مستکبران، مشرکان، دروغگویان، کتمان‌کنندگان حق لعنت شده‌اند، ولی در آیه «إن الذین یرمون المؤمنات العافلات المؤمنات لعنوا فی الدنيا و الآخرة و لهم عذاب عظیم»^۲، لعنت دنیا و آخرت همراه با عذاب عظیم، اختصاص به کسانی داده شده است که آبروی زنان پاکدامن و عفیف را می‌برند.

امام جعفر صادق(ع) در روایت «قذف المؤمنات من الكبائر لأن الله عز و جل یقول: لعنوا فی الدنيا و الآخرة و لهم عذاب عظیم» (۲۰)، این آیه کریمه را شاهد بر آن دانسته که تهمت و بهتان به زنان مؤمن از گناهان کبیره است.

امام رضا(ع) نیز به نقل از پیامبر اکرم(ص) فرمود: «من بهت مؤمناً أو مؤمنة أو قال فیها ما لیس فیها - أقامه الله عز و جل علی تل من نار - حتی یرج ما قال فیها» (۲۱)؛ یعنی هرکس به مرد یا زن مؤمنی بهتان بزند و درباره او چیزی بگوید که در وی نباشد، خداوند در روز قیامت وی را بر تلی از آتش نگه می‌دارد تا از آنچه درباره او گفته است خارج شود [و آن را اثبات کند].

زایل کننده ناآرامی‌های روانی

قرآن کریم در آیه «هو الذی خلقکم من نفس واحدة و جعل منها زوجهما لیسکنن لیهما»^۳ بعد از اشاره به داستان خلقت حضرت آدم(ع) و

۱. احزاب (۳۳)، ۵۲: «از این پس، زن دیگری بر تو حلال نیست، و نمی‌توانی همسرانت را به همسران دیگری مبدل کنی (نمی‌توانی بعضی را طلاق دهی و همسر دیگری به جای او برگزینی)؛ هرچند زیبایی آن‌ها مورد پسند تو واقع شود».

۲. نور (۲۴)، ۲۳: «کسانی که زنان پاکدامن و بی‌خبر [از هرگونه آلودگی] و مؤمن را متهم می‌سازند، در دنیا و آخرت از رحمت الاهی دورند، و عذاب بزرگی در انتظارشان است».

فرمود: «إِنَّ الْعَبْدَ لِيَوْمٍ بِهِ إِلَى النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَسْحَبُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ: يَا رَبِّ هَذَا الَّذِي كَانُ يَدْعُو لَنَا فَشَفَعْنَا فِيهِ» (۳۵)؛ همانا بنده‌ای باشد که در روز قیامت دستور دهند که او را به دوزخ برند و او را بدان سو کشند؛ پس مردان و زنان مؤمن گویند: او آن کسی است که برای ما دعا می‌کرد؛ پس شفاعت ما را درباره او بپذیر [و او را به دوزخ مبرا]. خدای عزوجل شفاعت ایشان را درباره او می‌پذیرد، و آن بنده نجات می‌یابد.

افزون بر آن‌ها، در روایت «كَانَ أَبِي (ع) إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النَّسَاءَ وَالصَّبِيَانَ ثُمَّ دَعَا وَآمَنُوا» (۳۶) آمده هرگاه امام محمدباقر (ع) با مشکلی ناراحت‌کننده مواجه می‌شد، زنان و کودکان را جمع می‌نمود و دعا می‌کرد و آن‌ها آمین می‌گفتند. این اقدام امام (ع)، نشان‌دهنده ظرفیت ویژه برای زنان و کودکان در گفتمان عترت طاهرین (ع) برای استجاب دعا و شفاعت در درگاه پروردگار متعال است.

عامل حرکت در مسیر خوشبختی و سازندگی

آیه «زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»^۵ اعلام می‌دارد که خداوند از طریق دستگاه آفرینش و نهاد و خلقت آدمی اموری از جمله زن، فرزند، اموال و ثروت‌ها را برای او زینت داده تا با عشق و علاقه به آن‌ها راه معنویت و سعادت را طی کرده و از آن‌ها تنها در مسیر خوشبختی و سازندگی بهره‌گیرند، نه در مسیر فساد و ویران‌گری (۳۷).

دوستی خواستنی‌های مادی گوناگون از قبیل زنان در نظر مردم زیبا و آراسته جلوه داده شده تا در اثر آن، آزمایش و تربیت شوند؛ ولی اگر این‌ها هدف نهایی انسان باشند، سرمایه زندگی پست مادی خواهند بود؛ چراکه این‌ها فقط سرمایه‌های زندگی دنیا بوده و هرگز نباید هدف اصلی انسان را تشکیل دهند و سرانجام نیک و زندگی جاودان تنها نزد خداوند سبحان است.

وجود زن فداکار به عنوان همسر می‌تواند عامل و منشأ مهمی برای موفقیت افراد باشد. کامیابی و پیروزی یک مرد، در پرتو همیاری، همکاری، پشتیبانی و حمایت همسرش تحقق می‌یابد. اگر در هر جا فردی را دیدید که موفق و سعادتمند است، بدانید پشت سر او یک همسر وفادار و فداکار حضور داشته و از تلاش‌ها، فعالیت‌ها و تصمیم‌های او به بهترین شکل حمایت کرده است. اقدامات مستمری همچون فعالیت، کار، تلاش و ایده‌پردازی، بی‌شک بدون پشتیبانی همسر با شکست روبرو خواهد شد و حاصلی جز فرو رفتن در باتلاق

امام صادق (ع) در روایتی با استناد به این آیه زن را بهترین زیبایی برای اهل دنیا و اهل بهشت می‌داند (۲۸)؛ این روایت، حکمت مقدم شدن «النساء» بر سایر موارد را مشخص می‌کند.

سرشار از عاطفه و احساسات

خداوند متعال در آیه «أَوْ مِنْ يَنْشَوُّ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ»^۱ سیره ننگین و روش زشت مشرکان را بیان می‌دارد؛ در حقیقت، این آیه درباره توبیخ اندیشه‌های باطل کفار و بت‌پرستانی است که به جهت هتک ساحت پروردگار، نسبت داشتن دختر به او می‌دادند (۲۹). مفهوم این آیه این است که آیا خدا دختران را فرزند خود گرفته، یا این مشرکانند که از جنس بشر آن‌هایی را که در زر و زیور بار می‌آیند فرزند خدا تصور کرده‌اند، با این‌که زنان در بیان و تقریر دلیل گفته خود و اثبات ادعایشان عاجزند.

این تعابیر که برای زنان آورده، برای این است که زن بالطبع دارای عاطفه و احساسات بیشتری از مرد است؛ از روشن‌ترین مظاهر قوت عاطفه زن، علاقه شدیدی است که به زینت و زیور دارد، و در اثر همین شدت عاطفه و احساسات است که از تقریر حجت و دلیل که اساسش قوه عاقله است، از مرد ضعیف‌تر است (۳۰). طبق این آیه کریمه، زینت‌طلبی و زیورگرایی، برای زنان و دختران امری طبیعی است (۳۱).

ظرفیت استجاب دعا و پذیرش شفاعت

استجاب دعا به معنای پاسخ دادن، برآوردن خواهش و پذیرفتن درخواست بندگان از طرف خدا است (۳۲). خداوند متعال به بندگان خود در چندین آیه از قرآن همچون «أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ»^۲ «أُدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»^۳ و «يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»^۴ وعده استجاب دعا داده است.

آیات و روایات، استجاب دعا را به جنسیت خاصی محدود نکرده‌اند؛ بلکه تنها مشروط به رعایت برخی امور مانند همسوبودن نیت قلبی و زبان در دعا، چشم پوشی و قطع امید از غیر خداوند و شناخت خدا دانسته‌اند؛ همچنین برخی رفتارها مانند گناه، حرام‌خواری، و ترک امر به معروف و نهی از منکر، از موانع استجاب دعا معرفی شده‌اند (۳۳).

امام صادق (ع) به نقل از پیامبر اکرم (ص) فرمود: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ دَعَا لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَيْهِ مِثْلَ الَّذِي دَعَا لَهُمْ بِهِ مِنْ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ» (۳۴)؛ یعنی هیچ مؤمنی نیست که برای مردان و زنان مؤمن دعا کند، جز این‌که خدای عزوجل مانند آن‌چه را برای ایشان دعا کرده به شماره هر مرد و زن مؤمنی که از آغاز روزگار در گذشته یا تا روز قیامت به دنیا آید، به او بازگرداند؛ سپس پیامبر (ص)

۱. زخرف (۴۳)، ۱۸: «أَيَا كَسَىٰ رَا كَه دَر لَابِلَايِ زَيْنَتَهَا پَرُورَش مِي يَابَد وَ بَه هَنگَام جَدَال قَادِر بَه تَبْيِين مَقْصُود خُود نَيْسَت [فَرَزَنْد خُدا مِي خُونِيد]؟!»

۲. بقره (۲)، ۱۸۶: «دَعَايِ دَعَاكُنْدَه رَا، هَنگَامِي كَه مَرَا مِي خُونِيد، پَاسَخ مِي گُويَم.»

۳. غافر (۴۰)، ۶۰: «مَرَا يَخُونِيد تَا [دَعَايِ] شَمَا رَا بِيْذِيرَم.»

۴. شوری (۴۲)، ۲۶: «دَر خُواسِ كَسَانِي رَا كَه اِيْمَانِ اُورْدَه وَ كَارِهَائِي نَيْكِ اِنجَام دَادَه‌اَنْد مِي بِيْذِيرَد.»

۵. آل عمران (۳)، ۱۴: «دُوسْتِي خُواسِ تَنِي‌هَائِي مَادِي گُوناگُونِ اَز قَبِيلِ زَنانِ وَ فَرَزَنْدانِ وَ اموالِ فَرَاوانِ اَز طَلا وَ نَقْرَه وَ اسبَهَائِي مَمْتازِ وَ دام‌ها وَ كَشْتَزَارِ [ها] دَر نَظَرِ مَرْدَمِ اَراسِ تَه جُلُوه دَادَه شُدَه اسْت، [تا دَر پَرْتو اَن، اَزْمَاشِ وَ تَرَبِيْتِ شُونْد؛ و لي] اِيْن‌ها، [دَر صُورَتِي كَه هَدَفِ نَهَائِي اَدْمِي رَا تَشْكِيلِ دَهْنْد] سَرْمَايَه زَنْدَگِي پَسْت [مادِي] اسْت.»

مطلب پرداخته که همسران سبب حفظ یکدیگر از انحرافات بوده و عیوب هم را می‌پوشانند؛ همچنین وسیله راحت و آرامش یکدیگرند و هر یک زینت دیگری محسوب می‌شوند (۴۴).

به کار بردن تعبیر «لباس»، نهایت ارتباط معنوی زن و مرد و نزدیکی آن‌ها به یکدیگر و نیز مساوات آن‌ها را در این زمینه کاملاً روشن می‌سازد زیرا همان تعبیر که درباره مردان آمده درباره زنان نیز بدون هیچ تغییری بکار رفته است (۴۵) در حقیقت، لباس باعث پوشانده شدن نواقص ظاهری انسان می‌شود؛ پس هریک از زن و مرد نیز باید عیوب و نارسایی‌های یکدیگر را بپوشانند؛ از این رو زن و مرد نیازشان به هم، یک نیاز دو سویه است و هرکدام برای پاسخ به نیازمندی‌های عادی و طبیعی خویش، به دیگری نیاز دارد.

همگونی زن با مرد در اصل خلقت و عدم برتری مردان بر زنان

آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا»^۳ بعد از توصیه به تقوا و پرهیزکاری، به یکی از صفات والای خداوند متعال که اساس وحدت اجتماعی بشر است اشاره کرده و آن این که مردم را در اصل انسانیت با هم متحد آفریده است؛ در حقیقت، بین زن و مرد، صغیر و کبیر، فرقی نیست. بیان این نکته برای این است که مردم درباره خویش به این عدم تفاوت پی برده، دیگر مرد به زن و کبیر به صغیر ظلم نکند و با ظلم خود مجتمعی را که خداوند آنان را به داشتن آن اجتماع هدایت نموده، آلوده نسازد (۴۶).

عبارت «خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا» شاهدهی است بر این که زن و مرد در آفرینش وحدت دارند و هیچ‌کدام از نظر جنسیت و جایگاه انسانی بر دیگری برتری ندارد (۴۷).

بر اساس آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ»^۴ «تقوا» ملاک ارزش و معیار سنجش بین انسان‌ها است. اسلام، افرادی که خود را از دام وسوسه‌ها و گناه حفظ کرده، در مسیر گفتمان اسلام حرکت کرده‌اند - خواه مرد یا زن - گرمای‌ترین معرفی نموده است؛ بنابراین، از نظر اسلام زنان همانند مردان از همه امتیازات و امکانات زندگی و وظایف اجتماعی برخوردارند؛ چراکه در گفتمان اسلام، زن و مرد با هم تفاوتی ندارند بلکه هر دو آزادند و مسئول اعمال نیک و بد خویشند.

از نظر فقها زن مثل مرد در همه شؤون دخالت دارد. همان‌طوری که مرد باید از فساد اجتناب کند، زن هم باید از فساد اجتناب کند. زن‌ها باید تقوا داشته باشند. زن‌ها مقام کرامت دارند؛ ایشان اختیار دارند؛ همان‌طوری که مردها اختیار دارند (۴۸)؛ همچنین از نظر امام خمینی (ره) همان‌طوری که حقوق مردها در اسلام مطرح است، حقوق

مشکلات نخواهد داشت. این تأثیرگذاری به اندازه ای است که این منزلت و مقام زن، در ادبیات فارسی نیز وارد شده و به شکل‌های گوناگون از جمله ضرب‌المثل «پشت سر هر مرد موفق، یک زن موفق قرار دارد» در آمده است.

عدم منافات مقام پیامبری با داشتن زن

آیه «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَ ذُرِّيَّةً»^۱ پاسخی است به برخی از ایرادات دشمنان پیامبر اسلام (ص) که می‌گفتند مگر ممکن است پیامبر (ص) از جنس بشر بوده و همسر اختیار کند. قرآن صریحاً خطاب به چنین گروهی فرموده: داشتن زن برای پیامبر اسلام (ص)، امر تازه‌ای نیست؛ چراکه پیش از ایشان نیز پیامبرانی بودند که خداوند برای آن‌ها همسران و فرزندان قرار داد؛ بنابراین، ایراد آن‌ها یا ناشی از ناآگاهی‌شان از تاریخ انبیا (ع) بوده، یا این که خود را به نادانی و بی‌خبری می‌زدند (۳۸).

امام جعفر صادق (ع) در روایت «تَحَنُّ ذُرِّيَّةٌ مُحَمَّدٌ (ص) وَ أُمَّنَا فَاطِمَةُ (س) وَ مَا آتَى اللَّهُ أَحَدًا مِنَ الْمُرْسَلِينَ شَيْئًا إِلَّا وَ قَدْ آتَاهُ مُحَمَّدًا (ص) كَمَا آتَى مِنْ قَبْلِهِ»^۲ فرموده: ما فرزندان حضرت محمد (ص) هستیم و مادرمان حضرت فاطمه (س) است و خداوند به هیچ‌یک از پیامبران (ع) چیزی را نداده مگر آن که آن را به حضرت محمد (ص) نیز داده است؛ سپس امام (ع) این آیه را تلاوت فرمود: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَ ذُرِّيَّةً»^۳ (۴۰).

در حقیقت، بر اساس آیات و روایت، انبیا (ع) نیز مثل سایر مردم زندگی می‌کرده‌اند و داشتن زن و فرزند منافاتی با مقام پیامبری و عصمت نداشته است (۴۱).

هنگامی که به پیامبر اسلام (ص) اطلاع دادند گروهی از صحابه پشت به زن و زندگی کرده، از همه چیز روی گردانده‌اند و به عزلت و عبادت روی آورده‌اند، سخت آن‌ها را مورد عتاب قرار داد و فرمود: من که پیامبر شمایم چنین نیستم و صریحاً فرمود: «لَا رَهْبَانِيَّةَ فِي الْإِسْلَامِ»^۴ (۴۲). پیامبر اکرم (ص) به این وسیله فهماند، اسلام دینی جامعه‌گرا و زندگی‌گرا است؛ افزون بر آن، تعلیمات جامع و همه‌جانبه اسلام در مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و اخلاقی بر اساس محترم شمردن زندگی و روی آوردن به آن است، نه پشت کردن به آن. اسلام هرگز مانند برخی کیش‌ها و فلسفه‌ها با بدبینی به هستی و خلقت نمی‌نگرد (۴۳).

همسانی زن با مرد در محافظت از انحرافات و عیوب

خداوند متعال در آیه ۱۸۷ سوره بقره ضمن بیان احکامی درباره روزه و اعتکاف، با عبارت «هُنَّ لِبَاسٍ لَّكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ»^۲ به بیان این

۳. نساء (۴)، ۱: «ای مردم! از [مخالفت] پروردگارتان بپرهیزید! همان کسی که [همه] شما را از یک انسان آفرید، و همسر او را [نیز] از جنس او خلق کرد».

۴. حجرات (۴۹)، ۱۳: «ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم، و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ [این‌ها ملاک امتیاز نیست،] گرمای‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شما است».

۱. رعد (۱۳)، ۳۸: «ما پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم، و برای آن‌ها زنان و فرزندان قرار دادیم».

۲. بقره (۲)، ۱۸۷: «زنان برای شما لباسی هستند و شما مردان برای آنان لباسی هستید».

زن‌ها نیز مطرح است؛ اسلام به زن‌ها بیشتر عنایت کرده است تا به مردها (۴۹).

نمودارهای زیر در خصوص نقش‌آفرینی برجسته زنان در پست‌های مدیریتی نشان از همگونی زن با مرد در اصل خلقت و عدم برتری مردان بر زنان دارد.^۱

بحث و نتیجه‌گیری

بنابر نتیجه‌ی این پژوهش، در دورانی که به جاهلیت مدرن موسوم است، ضرورت دارد با معرفی دقیق و تبیین حقیقت جایگاه زن گامی مهم در راستای پیشبرد اهداف عالی اسلام برداشته شود؛ چراکه اسلام دینی است که به زنان کرامت و حقوق انسانی داده و پیامبر اسلام(ص) هدف از مبعوث شدن را تکمیل مکارم اخلاقی عنوان کرده است (۵۰). با ظهور اسلام، گفتمانی جدید بر مبنای اخلاق، عدالت و کرامت انسانی، فارغ از جنسیت، رنگ و نژاد مطرح شد. منزلت زنان در اسلام از جنبه‌های مختلف از جمله سیاسی، حقوقی، اجتماعی، اعتقادی، تاریخی و فقهی مورد توجه و تعالی قرار گرفت؛ با این گفتمان ارزشمند، اسلام توانست ذهن عرب جاهلی را در ابعاد گوناگون نسبت به زنان تغییر دهد، و رفتارهای ناشایست نسبت به جنسیت زن را، از جمله زنده به گور کردن دختران، به شدت مورد انتقاد قرار دهد. زن در تمام احکام عبادی و حقوق اجتماعی با مرد شریک است و در همه امور - همچون دفاع از حقوق، ارث، معامله، کسب، تعلیم و تربیت - که مردان استقلال دارند زنان نیز مستقل معرفی شدند؛ مگر در مواردی که با مقتضای طبیعت زن مخالف باشد؛ از این رو به آن دسته از افراد، خصوصاً غرب‌گرایان، که از دیرباز با حمله‌های وسیع تبلیغاتی، شبهات فراوانی را نسبت به منزلت زنان در اسلام در ذهن افراد ایجاد نموده‌اند باید گفت اسلام زن را به‌عنوان مسأله مهم زندگی و متمام حیات انسانی در مسائل اجتماعی، اخلاقی و قانونی خود جا داده و او را به عنوان عضو مؤثر جامعه دانسته است، در مقام عمل نیز جداول آماری پیش‌گفته گویای

2. Dehkhoda A. Dictionary. Tehran: University of Tehran; 1377, 2 p 2828.

این حقیقت است. همچنین از یافته‌های این پژوهش، نمونه‌های عینی منزلت متعالی زن در اندیشه اسلامی است که عبارتند از برابری زن و مرد در شخصیت و احترام، تجلیگاه بی‌نیازی و ضرورت دریافت مخارج زندگی، تداوم‌بخش و حافظ حیات نوع بشر، تساوی زن و مرد در وجوب تحصیل علم، تکریم شئون اجتماعی زن، حمایت از حقوق زنان، زایل‌کننده ناآرامی‌های روانی، زینت و زیباکننده زندگی، سرشار بودن از عاطفه و احساسات، ظرفیت استجاب دعا و پذیرش شفاعت، عامل حرکت در مسیر خوشبختی و سازندگی، عدم منافات مقام پیامبری با داشتن زن، همسانی زن با مرد در محافظت از انحرافات و عیوب، همگونی زن با مرد در اصل خلقت و عدم برتری مردان بر زنان.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

پیش از اجرای پژوهش از شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه کتبی گرفته شد و تمام شرکت‌کنندگان با رضایت خود در پژوهش شرکت داشتند و محققان به آن‌ها اطمینان دادند که نتایج تحقیق محرمانه خواهد بود.

حامی مالی

تمام منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده نویسندگان بوده و هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول دانشیار دانشگاه علامه تهران است. نویسنده دوم نویسنده مسئول و استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است.

تعارض منافع

این تحقیق با منافع شخصی یا سازمانی منافات ندارد.

References

1. Dehkhoda A. Dictionary. Tehran: University of Tehran; 1377, 1 p 1582.

1.

www.humanrights.eadl.ir/news/articleType/ArticleView/articleId/5756

3. Fazeli Biarjomandi S. The role of Shiite women in the age of Imam Ali. Qom: Meysam Tammar; 1381, p: 216.
4. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 29 p 223.
5. Tabatabayi S. Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran. Qom: Jamea Modarresin; 1422, 19 p 155.
6. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 9 p 464.
7. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 3 pp 370-371.
8. Katoozian N. Civil law in the current legal order. Tehran: Mizan; 1385, pp 672-673.
9. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 2 pp 140-141.
10. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 1 pp 349-350.
11. Imam Sadegh. Mesbah Al-Shara. Beirut: Alami; 1400, p 13.
12. Imam Sadegh. Mesbah Al-Shara. Beirut: Alami; 1400, p 13.
13. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 2 pp 199-200.
14. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 1 p 375.
15. Tabatabayi S. Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran. Qom: Jamea Modarresin; 1422, 19 pp 317-318.
16. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 10 p 112.
17. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 17 p 392.
18. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 7 p 389.
19. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 17 p 392.
20. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 76 p 9.
21. Imam Reza. Sahifa Al-Imam Reza. Mashhad: Imam Reza World Congress; 1406, p 49.
22. Najafi M. Tafsir Asan. Tehran: Eslamiyeh; 1379, 3 p 124 & 6 pp 33-34.
23. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 3 p 241.
24. Ebn Saha Ashoob M. Managheb. Qom: Allameh; 1379, 3 p 356.
25. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 43 p 53.
26. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 1 pp 478-479.
27. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 1 pp 478-479.
28. Kolryni M. Al-Kafi. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1407, 5 p 321.
29. Hoseini Hamedani S. Bright lights in the interpretation of the Quran. Tehran: Lotfi; 1375, 15 p 112.
30. Tabatabayi S. Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran. Qom: Jamea Modarresin; 1422, 18 p 90.
31. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 8 p 442.
32. Dehkhoda A. Dictionary. Tehran: University of Tehran; 1377, 1 p 133.
33. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 90 p 358 & 368.
34. Kolryni M. Al-Kafi. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1407, 2 p 508.
35. Kolryni M. Al-Kafi. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1407, 2 p 508.
36. Kolryni M. Al-Kafi. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1407, 2 p 487.
37. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 2 pp 456-457.
38. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 10 p 239.

39. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 24 p 265.
40. Majlesi M. Behar Al-anvar. Beirut: Dar ehya Al-toras Al-arabi; 1403, 24 p 265.
41. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 4 p 370.
42. Maghrebi N. Daaem Al-Eslam. Qom: Aal Al-bait; 1385, 2 p 193.
43. Motahhari M. Siri in Nahjul Balagha. Tehran: Sadra; 1397, p 213.
44. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 1 p 650.
45. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh. Tehran: Dar Al-Kotob Al-Eslamiyeh; 1371, 1 p 650.
46. Tabatabayi S. Al-Mizan fi Tafsir Al-Quran. Qom: Jamea Modarresin; 1422, 4 p 135.
47. Gharaati M. Tafsir Noor. Tehran: Markaz Farhangi Darshayi Az Quran; 1388, 2 p 17.
48. Khomeini R. Sahife Imam. Tehran: Imam Khomeini Editing and Publishing Institute; 1389, 6 pp 300-301.
49. Khomeini R. Sahife Imam. Tehran: Imam Khomeini Editing and Publishing Institute; 1389, 6 p 436.
50. Tabarsi H. Makarem Al-Akhlagh. Qom: Al-Sharif Al-Razi; 1412, p 8.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

